

แนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย
The Buddhist Way of Sustainable Food Safety
through Right Livelihood for Thai society

จินดา หวังวรวงค์ Jinda Wangwarawong^๑
สำเนียง เลื่อมใส Samniang Leurmsai^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “พุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ” เสนอแนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย คือ การจัดการให้เกิดอาหารปลอดภัยทางกายและทางใจด้วยการมีสัมมาอาชีวะของผู้ประกอบการอาหาร ผู้บริโภค และเจ้าหน้าที่รัฐ ทำหน้าที่ถูกต้องตามบทบาทของตน ไม่เบียดเบียน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม ด้วยหลักการ ๑) ธรรมนำทำ มีความรู้ถูกต้องในอาหารปลอดภัย วิธีธรรมชาติ หน้าที่ของตนและวิธีการปฏิบัติ ๒) ทำในธรรม ทุกขั้นตอนอยู่ในสัมมาอาชีวะและเครือข่ายกัลยาณมิตร ๓) ทำด้วยธรรม เจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่ด้วยธรรม ทุกเครือข่ายพร้อมเพรียงและเกื้อหนุนกันในการทำหน้าที่ มีเมตตา วินัย แบ่งปัน และมีวิริยะมุ่งมั่นในการกระทำ

การทำหน้าที่ด้วยสัมมาอาชีวะที่สังคมไทยพึงส่งเสริมยิ่ง คือ การไม่ค้าขายเนื้อสัตว์และยาพิษซึ่งเป็นมิถิลาอาชีวะในพระพุทธศาสนา โดยส่งเสริม การเกษตร การผลิต การบริโภคอาหารมังสวิรัตินและอาหารอินทรีย์ อันเป็นหนทางสำคัญที่จะนำไปสู่การมีอาหารปลอดภัย

คำสำคัญ : อาหารปลอดภัย, สัมมาอาชีวะ, สังคมไทย

---

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Thailand.

Abstract

This paper is a part of work on the thesis entitled “The Buddhist Way of Sustainable Food Safety through Right Livelihood”. The Buddhist way of sustainable food safety through Right Livelihood for Thai society is the system for physical and mental food safety. The food manufacturer, consumer and state personnel do their duty with Right Livelihood righteously and non-violently for their own and social benefits. The management of food safety is based on the following principles : (1) Dhamma leading Do's : the possession of right knowledge about food safety, natural way, duties and operational methods. (2) Do's in Dhamma : every step of operation is within Right Livelihood and the good friendship network. (3) Do's with Dhamma : all sectors are supportive and co-operate with compassion, discipline, sharing and persistence. To do one's duty with Right Livelihood, which is essential for Thai society, is to do it without meat and poison trade. The agriculture, production and consumption of vegetarian and organic food, which is an important way forwarding to food safety, then, should be promoted

Keywords: Food Safety, Right Livelihood, Thai society

๑. บทนำ

ตามแนวคิดของสังคมโลก อาหารปลอดภัย หมายถึง อาหารที่บริโภคแล้วมีความปลอดภัยต่อสุขภาพทางกายของผู้บริโภค อาหารจะปลอดภัยหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การปนเปื้อนสิ่งที่เป็นอันตราย (hazards) ๓ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านเคมี และด้าน

จุลินทรีย์^๓ ว่าเป็นประเภทใดและมีปริมาณ มากน้อยเพียงใดที่จะทำอันตรายแก่ผู้บริโภค

การจัดการอาหารปลอดภัย หมายถึง การจัดการให้อาหารและสินค้า เกษตรที่นำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์

---

^๓สำนักงานคณะกรรมการอาหารและ ยา, “แนวทางการผลิตอาหารตามหลักเกณฑ์ วิธีการที่ดี (จี.เอ็ม.พี.)”, (นนทบุรี : สำนักงาน คณะกรรมการอาหารและยา, ๒๕๔๔), หน้า๘-๙.

มีความปลอดภัย^๕ ประกอบด้วยสภาวะต่างๆ ที่จำเป็นในการผลิต การผ่านกรรมวิธี การเก็บ และการกระจายอาหาร เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ทั้งหมดที่ปลอดภัยเหมาะสมต่อการบริโภคของมนุษย์^๕ โดยมีกำหนดมาตรฐานของอาหารปลอดภัยที่เป็นหลักวิชาการที่ยอมรับในสากล ตลอดจนวิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่การมีมาตรฐานนั้น ซึ่งประเทศต่างๆ ใช้เป็นกรอบในการพิจารณากำหนดเป็นกฎหมายของประเทศตนเอง ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ของแต่ละประเทศ

ระบบการจัดการอาหารปลอดภัยของสังคมโลกได้ผ่านการศึกษาปรับปรุงมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน หากนับตั้งแต่การก่อตั้งคณะกรรมการ Codex (The Codex Alimentarius Commission) องค์กรกลางในการจัดตั้งมาตรฐานสากลของอาหาร เพื่อการปกป้องคุ้มครองสุขภาพของผู้บริโภค และเพื่อทำให้เกิดการค้าอาหารที่เป็นธรรม^๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน

---

^๕สำนักงานเลขาธิการ
คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, “**บนเส้นทาง
จัดการด้านอาหารเพื่อคนไทยทั้งมวล**”,
(นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓-๖๔.

^๕ดูรายละเอียดใน Food and
Agriculture Organization of the United
Nations (FAO), [ออนไลน์].แหล่งที่มา :
<http://www.fao.org/docrep/005/y2200e/y2200e07.htm> [๒๒ ก.ค. ๒๕๕๕].

^๖ดูรายละเอียดใน,ออนไลน์].
แหล่งที่มา :
http://www.who.int/foodsafety/areas_wor

(พ.ศ.๒๕๖๐) เป็นเวลาถึง ๕๔ ปี ที่ผู้ประกอบการด้านอาหาร นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญและภาคส่วนต่างๆ จากประเทศทั่วทุกภูมิภาคของโลกได้ร่วมกันวางแผนและสร้างสรรค์ ได้แนวคิดที่เป็นหลักการร่วมกันว่า ๑) จะต้องทำให้เกิดมีอาหารปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร หมายความว่า ในทุกขั้นตอนของวงจรการผลิตอาหารตั้งแต่ การเพาะปลูก การเพาะเลี้ยง วัตถุดิบ การแปรรูป การบรรจุ การเก็บรักษา การขนส่ง การจัดจำหน่าย จนถึงผู้บริโภค มีกระบวนการที่ลดความเสี่ยงของการปนเปื้อนสิ่งที่เป็นอันตราย ทำให้ได้อาหารที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ๒) มีองค์กรกลางสากลในการจัดการอาหารปลอดภัย ๓) มีการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยหลักการที่เป็นวิทยาศาสตร์และเป็นธรรม^๗

กล่าวได้ว่า สังคมโลกมีความรู้วิชาการเกี่ยวกับความปลอดภัยของอาหารที่ทำให้เกิดมีระบบการจัดการอาหารปลอดภัยในระดับที่น่าพอใจแล้วรวมทั้งประเทศไทย หากนับปีที่มีการตราพระราชบัญญัติอาหารเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาดูแลจัดการความปลอดภัยด้านอาหารอย่างเป็นทางการของภาครัฐจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) ระบบการจัดการอาหารปลอดภัยของ

---

k/food-standard/codextrustfund/en/ [๑๘ มิ.ย. ๒๕๕๘].

^๗ดูรายละเอียดใน The Codex Alimentarius Commission, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.codexalimentarius.org/codex-home/en/> [๑๘ มิ.ย. ๒๕๕๘].

ประเทศไทยก็ได้ผ่านการพัฒนาระบบมาเป็นเวลาถึง ๓๘ ปี แต่ประเทศไทยยังมีปัญหาอาหารไม่ปลอดภัยอีกมาก ด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ กลุ่มผู้ประกอบการอาหาร ได้แก่ เกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร และผู้จำหน่ายอาหาร กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ได้ทำหน้าที่ให้ถูกต้องด้วยสัมมาอาชีวะ จึงได้ทำการวิจัยเพื่อสังเคราะห์แนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยมีการจัดการที่ยั่งยืนที่นำไปสู่การมีอาหารปลอดภัยครอบคลุมทุกพื้นที่

๒. วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยอาหารปลอดภัย
- ๒) เพื่อศึกษาพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ
- ๓) เพื่อเสนอแนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย

๓. วิธีการวิจัย

ศึกษาจากเอกสารเรื่องแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการจัดการอาหารปลอดภัยที่เป็นสากล และของสังคมไทย พุทธธรรมว่าด้วยสัมมาอาชีวะ วิเคราะห์พุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ และศึกษาจากการลงพื้นที่สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในการดำเนินงานของเครือข่ายเกษตรกร การผลิตอาหาร และการจำหน่ายอาหารที่เข้าข่ายมีสัมมาอาชีวะ ๒ เครือข่าย และสัมภาษณ์แบบเชิงลึกผู้เกี่ยวข้องในการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยสัมมาอาชีวะ ๑๘ ท่าน

๔. ผลการวิจัย

การจัดการอาหารปลอดภัยของประเทศไทยประกอบด้วยกระบวนการหลัก ๓ ประการ คือ ๑) มีการกำหนดคุณภาพหรือมาตรฐานอาหารปลอดภัย ๒) มีการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การผลิตและการจำหน่ายที่ดี ๓) มีการส่งเสริมและควบคุมกำกับให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นระบบที่ได้รับการพัฒนามายาวนาน แต่จากข้อมูลสภาพปัญหาที่ปรากฏ ได้แก่ การตรวจพบพืชผักผลไม้และเนื้อสัตว์มีสารเคมีตกค้างเกินมาตรฐาน มีการอนุญาตให้ใช้สารเคมีที่ประเทศต่างๆไม่ให้ใช้แล้ว อาหารแปรรูปมีวัตถุเจือปนอาหารและจุลินทรีย์เกินมาตรฐาน และมีการลักลอบใช้สารเคมีที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ กล่าวได้ว่าประเทศไทยยังมีปัญหาอาหารไม่ปลอดภัยอีกมาก

ความปลอดภัยของอาหารนอกจากส่งผลเสียโดยตรงต่อสุขภาพแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ การสูญเสียทรัพยากรในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่ป่วยด้วยปัญหาจากความปลอดภัยของอาหาร การเกษตรและการผลิตอาหารที่มีสารเคมีเป็นส่วนประกอบทำให้เกิดการตกค้างของสารเคมีในสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อระบบนิเวศในห่วงโซ่อาหาร การผลิตอาหารที่ไม่ปลอดภัยยังก่อให้เกิดความไม่เชื่อมั่นในคุณภาพ เกิดปัญหาทางการค้าได้ ซึ่งส่งผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นลูกโซ่ จากผลต่อเนื่องของการผลิตอาหารที่ไม่ปลอดภัย จึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องพยายามให้การจัดการอาหารปลอดภัยเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนต่อไป ด้วยพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ แปลว่า การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ^๘ พระพุทธศาสนากล่าวถึงสัมมาอาชีวะโดยตรงในฐานะองค์หนึ่งของอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดศีล^๙ ศีล มีความหมายว่า ความประพฤติดีทางกายและวาจา การมีศีลจึงเป็นการดำรงชีวิตให้มีความปกติ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความสุจริต ไม่หลอกลวง ดังปรากฏในลักขณสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการเกิดเป็นมนุษย์ในภพก่อน พระองค์เป็นมนุษย์ที่ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด (อวัยวะ) การฆ่า การจงจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการชู้กรรโชก^{๑๐} คำสอนของพระพุทธเจ้าในอภินิหารสูตร ถึงอาชีพที่อุบาทว์ไม่ควรประกอบ ๕ อย่าง คือ ๑) การค้าขาย ศัสตราวุธ ๒) การค้าขายสัตว์ ๓) การค้าขายเนื้อ ๔) การค้าขายของมีนเมา ๕) การค้าขายยาพิษ^{๑๑} เป็นการย้ำว่า ไม่พึงทำอาชีพที่เป็นเหตุเกิดการทำร้าย การฆ่า การละเมิดในชีวิตสัตว์ และไม่พึงค้าขายสิ่งที่ทำให้เกิดการมีนเมาขาดสติ ซึ่งเป็นการเบียดเบียนต่อชีวิตทั้งสิ้น

สัมมาอาชีวะ ไม่ได้หมายถึงอาชีพที่ทำงานแลกทรัพย์มาโดยตรงเท่านั้น แต่หมายถึง การดำรงชีวิตถูกต้อง เช่น การเป็นภิกษุ นักเรียน ก็ต้องมีสัมมาอาชีวะในการดำรงชีวิตนั้น^{๑๒} พระพุทธศาสนามีสารานียธรรมเป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมว่า พึงมีเมตตาต่อกัน แบ่งปันทรัพยากรกัน ประพฤติดีมีศีล ไม่ทำความเสียหายแก่หมู่คณะ^{๑๓} สิ่งสำคัญหนึ่งของการมีสัมมาอาชีวะคือ การที่บุคคลพึงตระหนักว่า เราทุกคนอยู่ร่วมกันเป็นสังคมโลก อยู่คนเดียวไม่ได้ จะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงส่วนรวมด้วย แบ่งปันการใช้ทรัพยากรของโลกและร่วมรักษาอย่างเหมาะสม พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า “เราอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์ เป็นโลกซึ่งประกอบไปด้วยมนุษย์จำนวนมาก มันผูกพันกันอย่างที่แยกกันไม่ออก ดังนั้น ทรัพย์สมบัติของใคร มันต้องไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่บุคคลนั้นคนเดียว มันต้องเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย คือ เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งสิ้นด้วย”^{๑๔}

สัมมาอาชีวะเป็นการทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่ไม่ทำด้วยกิเลสตัณหา แต่ทำตามหน้าที่ที่เป็นไปตามธรรม กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความหมายของสัมมาอาชีวะใน

^๘ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๑๑.

^๙ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๓-๕๙๔.

^{๑๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๐/๑๙๖.

^{๑๑}อง.ปญจก. (ไทย)๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๐.

^{๑๓}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙.

^{๑๔}พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **กระแสแห่งชีวิต การปฏิบัติธรรมที่นำไปสู่นิพพาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๒๒.

พระพุทธศาสนา คือ การทำหน้าที่ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ประกอบด้วย ๑) ทำหน้าที่ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน ๒) ทำหน้าที่โดยไม่เบียดเบียน ๓) ทำหน้าที่ที่เกื้อประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม

จากการวิเคราะห์พุทธธรรมว่า ด้วยอาหารและสัมมาอาชีวะ พบว่า การจัดการให้เกิดอาหารปลอดภัยทั้งทางกายและทางใจต่อผู้บริโภคที่ยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย การจัดการด้วยสัมมาอาชีวะ คือ ทำหน้าที่ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน ไม่เบียดเบียน และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม โดยขอเรียกหลักการนี้ว่า พุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

๑) เริ่มต้นของการจัดการอาหารปลอดภัยจะต้องมีความรู้ที่ถูกต้องต่ออาหารปลอดภัย ว่า อาหารเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อกำจัดกิเลส อาหารที่ปลอดภัยทางกาย คือ การบริโภคอาหารแต่พอดี^{๑๕} และเป็นอาหารที่ย่อยง่าย^{๑๖} อาหารที่ปลอดภัยทางใจ คือ ทำให้กุศลธรรมในตัวเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมลง^{๑๗} โดยที่อาหารที่มีความปลอดภัยทางใจจะนำไปสู่การเป็นอาหารที่มีความปลอดภัยทางกายด้วย และในทางกลับกัน อาหารที่ปลอดภัยทางกายก็มีส่วนช่วยให้เกิดเป็นอาหารที่ปลอดภัยทางใจด้วย

๒) ตระหนักชัดในเป้าหมายของอาหารปลอดภัย แสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง

ในการกำหนดวิธีการเกษตร การผลิตจำหน่าย และการบริโภคอาหารที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้น โดยรู้ประมาณในการบริโภคและในการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสม และเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้อง

๓) รู้และตระหนักในหน้าที่ของตนในระบบจัดการอาหารปลอดภัย แล้วปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วยธรรม การจัดการที่พึงประสงค์อยู่ในความสุจริต ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ คือ การผลิตและจำหน่ายเนื้อสัตว์และยาพิษ และร่วมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการจัดการอาหารปลอดภัย พุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะ และจากการลงพื้นที่สังเกตการดำเนินการและการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยสัมมาอาชีวะในสังคมไทย พบว่า แม้การจัดการอาหารปลอดภัยของประเทศไทยได้ผ่านการพัฒนาระบบมายาวนาน แต่ประเทศไทยยังมีปัญหาอาหารไม่ปลอดภัยอีกมาก ด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ กลุ่มผู้ประกอบการอาหาร ได้แก่ เกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร และผู้จำหน่ายอาหาร กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ได้ทำหน้าที่ด้วยสัมมาอาชีวะ สรุปสิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัย ดังนี้

๑) การไม่มีสัมมาอาชีวะทำให้มองอาหารเป็นประโยชน์ทางการค้า ส่งเสริมให้บริโภคอาหารเกินความจำเป็น ไม่บริโภคอาหารในฐานะเป็นเครื่องค้ำจุนชีวิตเท่านั้น ไม่ปฏิบัติตามคำสอนว่าด้วยมิจฉาอาชีวะ เรื่องการไม่ขายเนื้อสัตว์และยาพิษ เกษตรกรผู้ผลิตอาหาร ผู้จำหน่ายอาหาร ไม่ปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานที่ดี การผลิตอาหารมีการ

^{๑๕}ม.ม. (ไทย)๑๒/๒๒๕/๒๓๖.

^{๑๖}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๕/๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๗}ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๙/๒๔๐.

ปนเปื้อนจุลินทรีย์ที่เกิดโรคและมีการใช้สารเคมีที่สร้างปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้บริโภคไม่ใส่ใจในการเลือกอาหารปลอดภัยมาบริโภค และยังอ่อนด้อยในการเป็นพลังผู้บริโภค เจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่ไม่ถูกต้องและมีการเบียดเบียนสังคม ตั้งแต่หน้าที่ในการออกกฎหมาย ส่งเสริมพัฒนาและควบคุมกำกับให้เป็นไปตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐในระบบการจัดการอาหารปลอดภัยท่านหนึ่งกล่าวว่า “เมืองไทยเรากลับมาใช้กฎหมายอ่อนมาก ทั้งตัวกฎหมายเองและเจ้าหน้าที่ที่ตรวจ เจ้าหน้าที่เห็นใจผู้ประกอบการมากกว่าการถูกต้อง เห็นว่าผิดแล้วผ่านไปก่อน พอพบอีกก็ไม่ทำอะไร คนนี้ยังไม่มีจิตวิญญาณเห็นความปลอดภัยอาหารเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ใช่ไร ใจดีเกินไป วิชาการอ่อนไป ต้องสร้างผู้ตรวจที่มีความรู้วิชาการและดุลยพินิจ” ความอ่อนด้อยของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นปัญหาสำคัญมากในระบบจัดการอาหารปลอดภัยของสังคมไทย มีผลต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบการอาหารและผู้บริโภคเป็นอย่างมาก

๒) จากการลงพื้นที่สังเกตและสัมภาษณ์บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการอาหารปลอดภัยในสังคมไทย พบว่า ในการทำหน้าที่ถูกต้องด้วยสัมมาอาชีวะนี้ มีองค์ประกอบ ๓ ประการที่จะทำไปด้วยกันได้แก่ ๑) รู้เป้าหมายของอาหารปลอดภัยว่าอาหารจะต้องปลอดภัยต่อสุขภาพของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าผู้บริโภคจะมีความรู้ในการบริโภคหรือไม่ก็ตาม กระบวนการที่ได้มาซึ่งอาหารจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดจากความรับผิดชอบของทุกคน เป็นอาหารปลอดภัยมีคุณค่าทางกายและทางใจ ๒) รู้

หนทางสู่เป้าหมาย ได้แก่ ดำเนินการสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ดำเนินการด้วยความรู้ ดำเนินการด้วยจิตสำนึกคุณธรรม คือความเมตตาและความละเอียดต่อการกระทำผิด และดำเนินการด้วยการส่งเสริมซึ่งกันในระบบ ๓) รู้ปฏิบัติอย่างจริงจังในหนทาง โดยมีธรรมที่ส่งเสริมการจัดการอาหารปลอดภัยซึ่งเหมาะสมกับของสังคมไทย ๓ ประการ ได้แก่ การทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายกัลยาณมิตร การได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม การตรวจสอบซึ่งกันในระบบ

การทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย เป็นการส่งเสริมให้มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพราะมีการดำเนินงานที่ผ่านการหารือกันจากคนที่มีความรู้ ประสบการณ์หลากหลาย ร่วมแรงกายและใจ มีพลังของกลุ่มในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ควบคุมกันเองให้อยู่ในกรอบของความถูกต้อง และยังทำให้เกิดความอบอุ่นใจจากการมีกัลยาณมิตรร่วมเดินทางในหนทางที่ยากลำบากนี้ ทั้งนี้ การจัดการให้ทุกกลุ่มในระบบจัดการอาหารปลอดภัยได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นยิ่ง ผลตอบแทนที่เป็นธรรมของผู้ประกอบการอาหาร ตั้งแต่เกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร ผู้จำหน่ายอาหาร คือ รายได้ที่เป็นธรรม เพียงพอเหมาะสมกับค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไป ทั้งวัสดุ แรงกาย เวลา และคุณค่าของผลผลิตนั้น มีกติการ่วมกันที่ยอมรับได้ และมีตลาดรองรับผลผลิตที่แน่นอน ในส่วนของผู้บริโภค การได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรมคือ ได้รับอาหารที่ปลอดภัย มีความถูกต้องตามสรรพคุณที่แจ้งไว้ ในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐ การได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม คือ การ

ได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการอย่างเป็นธรรม และได้รับการส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้เต็มกำลังความสามารถ

ถึงแม้ว่า บุคคลผู้มีสัมมาอาชีวะ จะไม่ได้สนใจผลตอบแทนที่เป็นวัตถุก็ตาม เพราะมีฉันทะในงาน แต่การจัดให้มีผลตอบแทนที่เป็นธรรมก็เป็นการทำหน้าที่ถูกต้องที่ผู้ที่เกี่ยวข้องพึงกระทำให้เกิดขึ้น เป็นสัมมาอาชีวะที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่เป็นการส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับความเป็นธรรม สามารถทำประโยชน์ต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ในระบบเครือข่ายมีอีกสิ่งหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ การมีระบบตรวจสอบซึ่งกันในระบบ ซึ่งได้ผลอย่างมาก เพราะหากไม่ปฏิบัติตามกติกา จะถูกต่อต้านจากสมาชิกคนอื่นๆในกลุ่มเครือข่าย จนถึงต้องพ้นจากการเป็นสมาชิก ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณคนไม่ประสงค์ให้เกิด

๓) งานวิจัยพบว่า การบริโภคอาหารมังสวิรัตและอาหารอินทรีย์เป็นทางเลือกของการบริโภคอาหารสุขภาพ เพราะมีความปลอดภัยสูงกว่าอาหารเนื้อสัตว์ และอาหารที่มีสารเคมีมาก กล่าวได้ว่า อาหารมังสวิรัตและอาหารอินทรีย์ ทำให้การฆ่าสัตว์ ขยายสัตว์ และสารเคมีลดลง ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำสอนในวนิชชาสูตร ไม่ค้าขายเนื้อสัตว์และยาพิษ เป็นกระแสอาหารทางเลือกที่ชาวพุทธพึงส่งเสริม

สังคมไทยมีปัญหาในการส่งเสริมอาหารมังสวิรัตและอาหารอินทรีย์ที่ยังไม่เต็มที่ ด้วยเหตุ สังคมมุ่งไปที่ประโยชน์ทางการค้ามากกว่าประโยชน์ทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รัฐไม่มีความตั้งใจจริงในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และมีปัญหาในการ

ส่งเสริมอาหารมังสวิรัตด้วยเหตุผู้คนในสังคมยังไม่มั่นใจว่า หากบริโภคอาหารมังสวิรัตแล้วร่างกายจะได้รับสารอาหารเพียงพอหรือไม่ ในส่วนของภาคราชการที่เกี่ยวข้องมองถึงการกระทบกระเทือนภาคเอกชนที่ทำธุรกิจการเลี้ยงสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ หากยกเลิกการบริโภคเนื้อสัตว์ และบางส่วนมองว่า การเลี้ยงสัตว์จำหน่ายเพื่อการบริโภคสามารถทำได้ ไม่ได้เป็นการผิดศีลของพระพุทธศาสนา เพราะทำตามความจำเป็นของการดำรงชีวิต ความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับอาหารมังสวิรัตนี้เป็นเรื่องที่มีคำอธิบายได้ในเชิงวิชาการ ซึ่งสังคมและรัฐพึงมีความพยายามที่จะทำความเข้าใจต่อไป

จากข้อมูลที่ว่าเคราะห์ทั้งหมด ได้นำมาสังเคราะห์เป็น แนวทางพุทธวิธีอาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยมีการจัดการที่ยั่งยืนที่นำไปสู่การมีอาหารปลอดภัยครอบคลุมพื้นที่ แนวทางโดยสรุป คือ การจัดการให้เกิดอาหารปลอดภัยทางกายและทางใจที่ยั่งยืนด้วยการมีสัมมาอาชีวะของบุคคล ๓ กลุ่ม คือ ผู้ประกอบการอาหาร ผู้บริโภค และเจ้าหน้าที่รัฐ ในการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยสัมมาอาชีวะ คือ ๑) กำหนดคุณภาพหรือมาตรฐานอาหารปลอดภัย ๒) ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การผลิตและการจำหน่ายที่ดี ๓) ส่งเสริมและควบคุมกำกับให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้อง ดังนี้

๑) ทำหน้าที่ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน เกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร ผู้จำหน่ายอาหาร ผู้บริโภค เจ้าหน้าที่ ทำหน้าที่ของตนตามเกณฑ์มาตรฐานตามกฎหมายหลักวิชาการ และหลักธรรม

๒) ทำหน้าที่โดยไม่เบียดเบียน ผู้ประกอบการอาหารไม่ผลิตหรือจำหน่ายอาหารปลอม อาหารไม่บริสุทธิ์ อาหารไม่ได้มาตรฐาน ผู้บริโภคไม่เบียดเบียนตนเอง โดยบริโภคอาหารที่ผ่านการคัดเลือกมาแล้วว่ามีความน่าเชื่อถือว่ามีความปลอดภัย บริโภคตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม และไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยการใส่ความกล่าวโทษที่เป็นเท็จ เจ้าหน้าที่รัฐดูแลแก้ไขปัญหาการผลิตและจำหน่ายอาหารไม่ปลอดภัยอย่างจริงจัง ไม่ประพฤตินิชอบ กลับแก่งแย่งผลประโยชน์ใส่ตน ทุกส่วนพึงส่งเสริมการไม่ค้าขายสัตว์หรือเนื้อสัตว์และการไม่ค้าขายยาพิษ เกษตรกรและผู้ผลิตอาหารพึงมีความระมัดระวังในการใช้สารเคมีในอาหารของตนไม่ให้สารเคมีนั้นกลายเป็นยาพิษ หากมีการส่งเสริม การเกษตร การผลิต การบริโภคอาหารมังสวิรัตินิยและอาหารอินทรีย์ จะเป็นการดีต่อการผลิตอาหารปลอดภัย

๓) ทำหน้าที่ที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม นอกจากการทำให้เกิดอาหารที่ปลอดภัยต่อการบริโภคแล้ว พึงพิจารณาถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย ได้แก่ การรวมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น ระมัดระวังปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่มีผลตกค้างอยู่ในสิ่งแวดล้อม เกิดผลเสียหายต่อธรรมชาติ สารเคมีเหล่านี้เป็นปัญหาต่ออาหารในกระบวนการผลิตอาหารต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ด้วยเป็นต้น และไม่โฆษณาชวนเชื่อให้เกิดการบริโภคอาหารอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นของชีวิต หรืออาหารที่แต่งสี กลิ่น รส เพื่อส่งเสริมกิเลสในการบริโภคอาหารแทนที่จะบริโภคเพื่อดำรงชีวิตเท่านั้น ทำให้เกิดเป็น

อาหารไม่ปลอดภัย นำไปสู่โรคต่างๆมากมาย และมีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง

การทำหน้าที่ด้วยสัมมาอาชีวะในระบบจัดการอาหารปลอดภัยดังกล่าวนี้ ดำเนินด้วยหลักการโดยสรุป ดังนี้

๑) ธรรมนำทำ ในการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยสัมมาอาชีวะนั้น มีการดำเนินการด้วยความรู้ทุกขั้นตอน ตามหลักการของสัพบุริสธรรม^{๑๘} แสวงหาความจริง ตั้งแต่อะไรคืออาหารปลอดภัยและอะไรคือหนทางที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น ผู้มีสัมมาอาชีวะจะไม่ทำตามที่สังคมทำตามๆกันมาโดยไม่ได้วิเคราะห์หาความจริง แต่จะศึกษาทดลองและเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ได้วิธีการที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อมของตน ทั้งเกษตรกร ผู้ผลิตอาหาร ผู้จำหน่ายอาหาร ผู้บริโภค และเจ้าหน้าที่รัฐ ต่างมีการศึกษาทดลองตลอดเวลา การมีความรู้ที่ถูกต้องเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำให้ปัญหาอาหารไม่ปลอดภัยหมดไปได้

๒) ทำในธรรม ทุกขั้นตอนอยู่ในสัมมาอาชีวะและเครือข่ายกัลยาณมิตร ทุกคนได้รับผลตอบแทนที่เป็นธรรม และมีการตรวจสอบซึ่งกัน เมื่อพูดถึงคำว่า สัมมาอาชีวะคนในสังคมมักฟังแล้วผ่านเลย ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ข้อคิดว่า คนมักมองข้ามเรื่องอาชีวะ ทั้งที่สัมมาอาชีวะเป็นศีลข้อที่สำคัญมาก^{๑๙} มักมีการเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการในอาชีวะต่างๆ แต่ไม่มีการย้ำเตือนถึง

^{๑๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/-/๓๓๓๓.

^{๑๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **คู่มือชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : นางสาวบุษบา สมร่าง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙-๓๐.

การทำหน้าที่ที่ถูกต้องด้วยสัมมาอาชีวะ การสร้างสัมมาอาชีวะเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นยิ่งต่อสังคมไทย ทั้งนี้ กระบวนการเครือข่ายกัลยาณมิตรจะช่วยสร้างได้ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้บุคคลในระบบยืนหยัดในความมีสัมมาอาชีวะอย่างมั่นคง ไม่ชวนเซซ้อถอยในยามที่กำลังใจอ่อนแรงหรือพบกับปัญหาอุปสรรคที่รุนแรง และจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลที่ยังลังเลสงสัยในการจัดการอาหารปลอดภัยด้วยสัมมาอาชีวะ มีความมั่นใจและกล้าที่จะเข้ามาอยู่ในระบบด้วย เพื่อร่วมกันสร้างระบบการจัดการอาหารปลอดภัย ทั้งนี้ การทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นๆ เป็นลูกโซ่ต่อเนื่องตามหลักของอิทัปปัจจยตา “...เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป...”^{๒๐} และส่งผลถึงการมีอาหารปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร

๓) ทำด้วยธรรม ในการทำหน้าที่ด้วยสัมมาอาชีวะ เป็นการทำหน้าที่ด้วยพุทธธรรม ดังนี้ เจ้าหน้าที่รัฐพึงทำหน้าที่ด้วยจักรวรรดิวัตร^{๒๑} มีหลักธรรมและหลักวิชาการทุกเครือข่ายกัลยาณมิตรมีความพร้อมเพรียงและเกื้อหนุนกันในการทำหน้าที่ โดยยึดหลักการของอภิธานียธรรม^{๒๒} บุคคลพึงมีสาราณียธรรม^{๒๓} เป็นพื้นฐานของการกระทำ ทำ

หน้าที่ด้วยความเมตตา มีวินัย แบ่งปัน และพึงมีอิทธิบาท ๔^{๒๔} วิริยะมุ่งมั่นในการกระทำ

๕. สรุป

เป้าหมายของอาหารปลอดภัย คือ อาหารจะต้องปลอดภัยต่อสุขภาพของทุกคนที่เกี่ยวข้อง กระบวนการการได้มาซึ่งอาหารจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดจากความรับผิดชอบของทุกคน เป็นอาหารปลอดภัยมีคุณค่าทางกายและทางใจ เป้าหมายนี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยสามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ด้วยแนวทางพุทธวิธี อาหารปลอดภัยที่ยั่งยืนด้วยสัมมาอาชีวะสำหรับสังคมไทยตามที่เสนอในบทความนี้ ซึ่งบุคคลพึงเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน ทำหน้าที่ถูกต้องตามบทบาทของตน ไม่เบียดเบียน ทำสิ่งที่ตนประโยชน์ต่อส่วนตนและส่วนรวม กำหนดเป้าหมายอาหารปลอดภัยทางกายและทางใจให้ถูกต้องชัดเจน ดำเนินตามวิถีธรรมชาติอย่างจริงจัง ดูแลให้ทุกคนทั้งผู้ประกอบการอาหาร ผู้บริโภค และเจ้าหน้าที่รัฐ ได้มีความมั่นคงในอาชีพ มีผลตอบแทนที่เป็นธรรม มีการตรวจสอบซึ่งกันอย่างสม่ำเสมอ แล้วเกิดแนวร่วมขยายเป็นเครือข่ายกัลยาณมิตรเพื่ออาหารปลอดภัย ครอบคลุมพื้นที่ของสังคมไทย ดังที่เกษตรกรอินทรีย์จังหวัดสุพรรณบุรี ปัญญา ไคร์ครวญ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของทุกคนในสังคมว่า เราต้องมองภาพรวมกันที่จะไปด้วยกันในสังคมนี้ มันไม่ใช่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะเดินไปเฉพาะตัวเอง หรือเอาผลประโยชน์เฉพาะตัวเอง เราก็ต้องมองคนอื่นด้วย เราอยู่ได้ สร้างเงื่อนไขให้คนอื่น

^{๒๐} ชู.ม. (ไทย) ๒๙/-/๕๖๖.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๙-

๘๒.

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔-๑๓๕/๗๘-๘๑.

^{๒๓} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙.

^{๒๔} อด.จตุกก.อ. (ไทย) ๒๑/๒๗๖/๓๙๑.

น้อยลง เกษตรกรคนนี้เข้าใจถึงหน้าที่ที่สำนึก
ที่จะส่งต่อคนที่ ๓ คนที่ ๔ ต่อไป เพราะมันคือ
เส้นทางเดียวกัน เส้นทางเพื่อให้ทุกคนมีชีวิต
มีความปลอดภัย มีความรอดในทุกๆส่วน มัน
เป็นเส้นทางที่เราสร้างสังคมโลกนี้ ให้มันมี
ความสุขด้วยกัน ไม่ได้ขัดแย้งกัน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **คู่มือชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : นางสาวบุษบา สมร่า, ๒๕๕๖.

_____. **ธรรมะกับการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

_____. **กระแสแห่งชีวิต การปฏิบัติธรรมที่นำไปสู่นิพพาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
ม.ป.ป.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. **แนวทางการผลิตอาหารตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดี
(จี.เอ็ม.พี.)**. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, ๒๕๔๔.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. **บนเส้นทางการจัดการด้านอาหารเพื่อคน
ไทยทั้งมวล**. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, ๒๕๕๕.

The Codex Alimentarius Commission, [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

<http://www.codexalimentarius.org/codex-home/en/> [๑๘ มิ.ย. ๒๕๕๘].

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO. [ออนไลน์].แหล่งที่มา

: <http://www.fao.org/docrep/005/y2200e/y2200e07.htm> [๒๒ ก.ค.

๒๕๕๘].

World Health Organization. [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

[http://www.who.int/foodsafety/areas_work/food-
standard/codextrustfund/en/](http://www.who.int/foodsafety/areas_work/food-standard/codextrustfund/en/) [๑๘ มิ.ย. ๒๕๕๘].

